

TERE IRASTORTZAREKIN SOLASEAN

Zaldibian jaio zen Tere Irastortza Garmendia 1961 urtean, Olaberrian bizi da egun. Beasaingo ikastolako zuzendari da eta ikastolako bere bulegoan hartu gaitu, kafe edota txokolate beroa eskaini ondorenean. Beasaingo ikastolakoa ezezik, Bergarako Idazle Eskolako zuzendari ere bada, "bokaziozko lanbidea da niretzat irakaskuntza, akuilu handia", azaldu du mahaiaren bueltan. Gazte-gaztetan kaleratu zuen bere lehen lana; *Gabeziak* poesia liburu. Geroztik hamaika poema liburu eta itzulpen lan eman du argitara. Berriki kaleratu du azken lana; *Izendaezinaz* lehen saio-liburua, Juan Zelaia saiakera sariketan finalisten artean geratu zena.

Gaztetxotatik literaturaren inguruan. Euskal Filologia eta Hispaniarra ikasi zenituen. Gogoratzen al dituzu letren munduan eman zenituen lehen urratsak?

Gaztetxotan idatzi egiten nuen baina, garai hartan erdaraz ikasten genuen. Txistulari nintzelako, seguru nago, halako batean abertzaletasuna eta euskaltzaletasuna piztu zitzaizkidan eta euskaraz idazten hasi nintzen orduan. Euskaraz idazteko ez neukan, ordea, inolako ezagupiderik. Euskalduna nintzen baina ez nintzen euskaraz irakurlea. Izatekotan, doinuz aberatsa izan nintekeen. Musika asko ezagutzen nuen txistua jotzeagatik baina ez neukan euskal kulturarik. Nahiz eta gero Euskal Filologia ikasi, 15-16 urtetatik nire gisara auto-ikasketa prozesu bati ekin nion; garaiko baliabideekin, noski. Esaterako, Juan San Martinek *La Hoja del lunes-en* idazten zituen artikulu denak irakurri, kopia eta kolarekin ondo itsatsita gordetzen nituen. Orduan ez zegoen orain bezala liburutegirik ere. Beasaingo liburutegira lehenengo aldiz iritsi nintzenean, 17 bat urte izango nituen. Zaldibitik etortzen nintzen, Goierriko liburutegi bakarra zen orduan. Euskaraz Auspoa edizioa bakarrik zegoen. Orain izugarri estimatzen dut Auspoa, baina 17 urterekin, oso zaharkitua iruditzen zitzaidan. Garai hartan auto-ikasketa eta euskal munduaren erreferentzia norberak bilatu behar zuen nahi eta nahiez. Nire kasuan behintzat bai eta baita beste jende askorenean ere.

Izendaezinaz saiakerak Jainkoa abiapuntu hartuta., beldurraz, heriotzaz, bakardadeaz nahiz amodioaz dihardu. Haatik hizkuntza bera da liburuaren hausnarketarik handiena.

1980 urtean, 20 urtez azpitik kaleratu zenuen lehen poesia liburua, Gaztetxo animatu zinen pausoa ematera...

Filologia ikasten ari nintzen lehen urtean, 19 urterekin kaleratu nuen lehen liburua. Gaztetxasunaren indarra edo bultzada izan zen, dudarik gabe. Haranburu Altunari aurkeztu nizkion nire poemak eta 19 urte nituela argitaratu baziren ere, agian bi urte lehenago idatzi nituen. Teresita izena jarri zuen liburuan, oso gaztea nintzen. Pamiela argitaletxerako *Gabeziaren Khantoreak* izeneko antologia egin nuenean, berriz irakurri nituen 17,18 edo 20 urterekin idatzitako poemak. Oso atzenduta neuzkan baina berriz begiratu nituenean, neurri batean, nire burua identifikatu egin nuen eta urte askoan lotsa puntua sentitu arren, gerora, pertsona gazte baten poemak zirela pentsatu nuen; hainbestekoak.

Geroztik, itzulpen batzuekin batera, poesia argitaratu duzu beti. Zergatik lerratu zara genero horretara?

Saiakera ere idatzi dut baina, orain artean, poesia argitaratu dut beti. Pixkanaka ateak zabaltzen ari badira ere, lehen ez nuen nire saiakera argitaratzeko abagunerik ikusten. Andolin Eguzkitzak saiakera idatzi eta argitaratzera animatzen ninduen beti. Egia esan, aise sentitzen naizen generoa da. Itzulpenak ere urte askoan egin izan ditut eta nire formakuntzaren barruan urte garrantzitsuak izan dira. Nire gustura itzuli dut beti: Maria Manent, Marina Tsvietaeva... Dudarik gabe, argitaratzeko ziur sentitu naizen generoa poesia izan da.

Naturako ezaugarriak eta zure barne gogoeta nahiz bizipenetan oinarritu izan zara poesian. Zure inspirazio iturriaren giltzak?

Uste dut beti idazten dela bizi izandakoaz, baita ezkutatu nahi denean ere. Beharbada, gu, nire adineko emakume eta idazleak, jende askorentzat biluzten ari ginen idazten hasi ginenean, baina ez dut uste apenas besteak baino gehiago biluztu garenik. Agian hain gazte izanik, emakume izanik eta idazterakoan lehen pertsona erabiltzeagatik, jendeak esandakoa niri gertatu zitzaidala pentsatzen zuen. Askotan ez zen kontsideratzen ahots narratiboa zenik. Gauza bera berrogeita hamar urteko gizon batek idatzita, beharbada ez zuketen pentsatuko hori gizon horri gertatu zitzaionik, gizon horren ahots moduan hartzen zen. Nik oso garbi daukat beti idazten dela norberak bizi duena. Beste gauza bat da norbere pasadizoak idazten diren edo ez. Literaturak baditu gerturatu edo urruntzeko baliabideak. Lehenengo pertsona erabiltzeak ez du esan nahi hirugarrena erabilita baino egiaiagoa zarenik. Figura literario bat besterik ez da. Nik beti kezkatzen nauenez idatzi izan dut. Lehen pertsonan idaztea pertsonala eta barnekoa da baina ez da sekretua. Jende askok poesia sekretuak kontatzea dela uste du eta hortik irakurleak askotan ateratzen dituen ondorioek ez dute ondo bereizten hizkuntzaren lehen ahots hori bigarrena edo hirugarrena bezala.

Oso garbi daukat beti idazten dela norberak bizi duena. Beste gauza bat da norbere pasadizoak idazten diren edo ez"

Zein jarrera erakusten du irakurleak poesiarekiko? Aldatu al da azken urteetan genero marjinala izatearen kontua?

Nire gazte garaian penatuta sentitzen nintzen gai horrekin. Idazten hasi nintzen garaian poesia asko idazten zen eta modu askotako poesia zegoen, 80-90eko hamarkadan bazirudien munduko gauzarik garrantzitsuena narrazioa eta ipuinak zirela. Poesia, erdizka idaztea erabakitzen zuenaren generoa zen. Profesionala izan behar zuenak nobela idatzi behar zuen, baina horretarako, narrazioak idazten hasi behar zuen aurrena. Nik asko maite ditudan idazle asko poetak dira, nahiz eta nobela edo beste generoren bat ere idatzi duten gero. Poesia beste edozein generoren parekoa izanagatik, herri atzeratuen generoa zela pentsatu zen garai batean.

Askotan poesia mespretxatu egin zela uste dut. Letrak ikasten genituenak tontoenak ginela uste zen eta enpresaritzak ikasten zutenak azkarrenak. Enpresa guztiak letretakoek idatzi ditugu gero. Horrek pena ematen zidan eta oraindik ere pena ematen dit. Urte batzuetan poesia berez poeta diren idazle askok ere baztertu egin zutela uste dut eta idazle zenak narrazioa edo nobela idazteko zigorra ere ezarri ziotela euren buruei. Egun ere, oro har, jendeak idazlea narratzailearekin identifikatzen du. Hori hain dago zabalduta non esango nukeen momentu honetan kazetariak, filosofoak nahiz idazleak berak ere narratzailea izan behar duela. Badirudi hitz egitea kontatzea dela, erdibidean ez dagoela beste ezer. Horrek guztiak gure pentsamendua pobretu egin du. Ez nago narrazioaren kontra baina gure pentsatzeko eta irakurtzeko moduan eragin duela uste dut. Hala ere, poesia idazten da eta poesia ona idazten dela uste dut. Ni gustura egoten naiz poesia asko irakurtzen dudanean. Ederra da.

Oraingoan poesiatik saiakera argitaratzera egin duzu jauzi. Nolakoa izan da jauzi hori?

Saiakera liburu hau idazteko, bueltan-bueltan, poesian egin dudana bidea egin dut. Aurrena, burura etorritako ideia horiekin hainbat eta hainbat orri idatzi dut; idazketa egunerokoa eta hainbat gaietikoa izan da. Nik behintzat saiakera idazterakoan ez dut dakidanari buruz idatzi nahi, aspergarria egiten zait bestela. Ez dut dibulgazioa egin nahi, horretarako klaseak dauzkat.

Idazten duzunean, hainbat galdera sortzen da eta galdera horiekin forma eman behar diozu liburuari; dela poesia liburua edo dela saiakera. Liburuaren idazketa geldia izan da, zuzenketa are geldiagoa eta liburuari forma ematea ere lan geldoa. Saiakera hau, poesia bezala, geldi irakurtzeko liburua dela uste dut. Gaiak eskatzen duenean sartu dut narratibotasuna baina, oro har, ez da batere liburu narratiboa. Kontaketa laburrak dira eta hari bati jarraitzen saiatu naiz baina, inolaz ere, ez dut saiakera aristotelikorik idatzi nahi izan. Alegia ez dut tesia, antitesia eta sintesirik egin izan nahi (hasiera, garapena eta bukaera). Gure gizartean eta unibertsitatean ikasi dugun arrazoitzeko modu lineal horrek geure pentsamenduari nahiz ahozko tradizioari oztopo handiak jartzen dizkiola

uste dut. Ondorioz, ezkerrerantz irakurtzea posible den liburua idatzi dut. Metafora bat egiteagatik, mendebaldean eskubirantz idazten dugu eta bukaerantz pentsatzen dugu. Mariren eskua, esaterako, ezkerre da; familia izatean, haurrei haizeak emateko ezkerraldera jartzen ditugu... Liburuan beste pasarte asko tarteka nitzakeen, baina, nire helburua ez zen tesi bat egitea; pentsatzen lagunduko ziguten gauzak topatzea baizik. *Zergatik?* galdetzea. Zergatik ez zaio Deus deitzen Jainkoari? Zergatik Axularrek ez zuen inoiz Ortzi aipatu, deabruak horrenbeste aipatu arren? Oraingo katekismoak dioen bezala, Jainkoa amodioa baldin bada, zergatik behartzen gaituzte maitatzera? Behartzen duenak nola maita dezake? Ideologia zahar bati galderak egiten dizkiot, eguneroko bizimoduan helduleku handia dutela iruditzen baitzait. Ez da erraza Jainkoaz hitz egitea eta askoz zailagoa da teologiaren munduan ez dabilen emakume batek idaztea, euskalduna izanda gainera! Bakarren batek esan dit zein fantasia diren horiek edo zientzia al den hori. Mundu zientifikoa, neurri batean, miresmena onartzen ez duena da nire ustez. Nik miresmena sentitzen dut nabaritu dugun baina erakutsi ez zaigun beste pentsamendu baten aurrean.

“Badirudi hitz egitea kontatzea dela, erdibidean ez dagoela beste ezer”

Miresmen hori erreskatatzen, azken batean, hizkuntza eta euskal tradizioa izan dituzu lagunik handienak ...

Hizkuntza maite dugunok hizkuntza errespetatu egin behar dugula uste dut eta erabili arren, ez dut uste beti errespetatzen dugunik. Harrotasun handia ikusten dut. Axularrek sikiera umiltasuna zeukan eta gauzak gaizki eginda bazeuden ez zela euskararen kulpak esaten zuen, berea baizik. Gure garaian ez; euskarari eta euskal kulturari falta zaio dena. Gure gizartean, adimena eta bereziki entzumena erreskatatu behar direla iruditzen zait, aurre- neko Jainkoen munduan eta Greziako munduetan bezola; aditu egiten ziren, ez ziren ikusten. Gure gizartean denak begietatik pasatu behar du eta nire iritziz belarria jarri behar dugu. Beste batzuk guri ipuin bezala kontatu digutena, agian lehen pertsona kontatu ezin zutelako kontatu digute modu horretan.

Oraindik horrenbesteko errepresioaren ondorioz, Barandiaran apaiz izanda Mariren ipuinak-eta jasotzeak izugarrizko balioa dauka. Hura gogoratzen zuen jendeak "Denik ez da esan behar, ez denik ez da sinistu behar" esaten zuen. Ez zuten esango ez dagoela Maririk. Aditasuna errekuiperatu behar da gure gizartean eta entzun egin behar zaio hizkuntzari. Entzumena landu behar dela uste dut, ahozko kultura hori. Jakinduri handia dago hizkuntzaren baitan eta intuizioa behar da.

“Gure gizartean, adimena eta bereziki entzumena erreskatatu behar direla iruditzen zait”

Hizkuntzaren baitan hainbat hitz hartu duzu aztergai, baita galtzear diren hizkuntz erabilerak ere ...

Hitzen barrura iristen saiatu naiz eta gure hizkuntzak beste pentsamendu bat badagoela erakuts diezagu keela azaldu nahi izan dut. Gure alderdi zientifikoarekin gure gramatika eta semantika kanpoko ereduen arabera aztertzen dugu eta ondorioz, esaterako, inork ez digu hitanoaren garrantzia azaltzen; sintaktikoki baino gehiago pragmatikoki deskubritu behar baita. Hitanoa galtzeak galera soziologikoa dela ematen du baina ez da horrela, euskara ezaugarriak galtzen joatea ez den bezala. Ez da galera soziologikoa, bizipen galera baizik.

Teoriarik egin gabe, gure hizkuntzak dauzkan aztarna horietan begirada jartzen eta garrantzizkoak diren hitz asko erreparatzen ahalegindu naiz. Esaterako hats oso hitz garrantzitsua da: Hatsa. Azkueren hiztegia hartzen badugu askotan ateratzen da eta bat-batean, hats horrek gure sentimenduen adierazpen guztia indartzen du. Baina badirudi hori txorakeria dela. *Ying* eta *Yang*-a balitz, berebiziko deskubrimendua izango litzateke, urruti gertatu baitzen. Baina nola gurea emakume, atso zahar eta sorgin batzuen ikuspegia besterik ez den, ez da kontuan hartzen. Hizkuntzari erreparatzen zaion horretan badago ezkutatutako kultura bat eta askotan, emakume askok gorde izan duten kultura baten hurbilketa. Filologikoki astakeria asko esaten da baina, norbere hizkuntzari entzun nahi dion herri batek etorkizuna dauka. Alemaniako mugimendu inportanteenak eta Greziak ere bere hizkuntza oinarri hartuta egin zuen pentsamendua. Guk menperatuen sentimendua daukagu. Euskaldunak garenok ez diogu euskarari aberastasun bezala begiratzen, hizkuntza galdu duen askok, ordea, zer edo zer sakona galdu izanaren sentsazioa izaten du.

Hizkuntzak pisu handia du liburuan barrena baina, Zer da Jainkoa? galderak jarri zuen abian lana ...

Joxe Arregik, *Zer da Jainkoa?* galdera egin zidan; niri bezala, beste idazle askorí. Eta hasi arren, ez nion erantzuten; ezin nuen bukatu. Nire bizitzako egoera gehienak hurbiltasun eta txikitasun esparrutik bizi izan ditut eta esparru horrek zure posizioa mantentzen badu, arrazoitua izan behar duela pentsatzen dut, bestela korranteak eramaten baitzaitu. Garai batean eliztarra izatea zen moda eta egun, ez eliztarra izatea. Zergatik? Delako eliza horrekin botera bidea egiteak edo ez egiteak galarazi egiten al du pentsamendu hori? Liburua idazteko bigarren faktorea, tabuaren inguruan egin zen Galeusca izan zen. Hitzaldietan izan nintzen eta jendeak, tabuari buruz oso azaleko ikuspegia zeukala konturatu nintzen: Tabua esaten ez dena da eta kito. Guztiok bizi ditugun eta gizarte guztietan dauden tabuez hausnarketarik ez zegoela jabetu nintzen eta ondorio botera iritsi: Gure buruaren barruan, esan gabe ere, gauza asko bizi ditzakegula baina, ez digutela izaten uzten; krisketa bat ezartzen digutela norbere barruan eta gizartean ere boí. Nire ondorengoei hitz egitearekin botera, aurrekoen sinesmena onartuz lotune bat egin behar zela iruditzen zitzaidan. Hau da; ados egon edo ez, sinesten dugunari zein forma tinko ematen zaion eta galderarik eta miresmen mailarik gabeko gizartea egitea. *Zer da Jainkoa?* galderarekin hasi eta izendaezina horretaz liburua bukatzea erabaki nuen.

“Ideología zahar batí galderak egiten dízkíot, eguneroko bízímóduan helduleku handía dutela íruditzen baítzaít”

Jainkoarekin botera, beste hamaika gai jorratu eta galdera ugari aireratu duzu ...

Esan beharra, isiltasuna ... , asko sentitu dudana gaia da eta nire poesietan ere askotan erabili dudana. Seguru asko besteek nola ikusi gaituzten horrek ere asko mugatzen gaitu. Liburuko helburua ez zen gai bat bakarrik hartzea, aurreiritzi batzuen aitzakian aritzea baizik; Jainkoa aipatzen da baina baita euskara, heriotza, amodioa, bakardadea eta beste gauza asko ere. Gizakien bakardadea da nire ustez liburuko beste funtsezko gaia. Jainkoaz hitz egiten dugunean, gure gizartean bada singularrez, *ni*-az edo bakantasunez hitz egiteko obsesioa.

Heriotzaren aurrean bereiztu egiten dituzu aurreko gizartea eta orainkoa. Arbasoek heriotzari beldurrik ez ziotela adierazi duzu, oraingoek bai...

Azalpen bat emateko modua da. Nik irudikatu egiten dut eta hizkuntza baliatzen dut errealitatean dagoen ikara edo mugimendu hori islatzeko: guk sentitzen dugun ikara, hotzikara, lurrikara .. ! Naturak mugimendu edo emozioa hori sentitzen zuela ikusten zuen euskarak. Ondorioz ikara gauza natural bat zela pentsatzen dut, natural ezin bizi izanak ekarritakoa. Beharbada, esanezina; mugimendua bakarrik. Emozioa, ikaratzea hitzik gabekoa da. Beste fase batean, ikara hori gizarteratu egin daitekeela uste dut eta beldurraz hitz egin dezakegu eta baita idatzi ere, edota, gure beldurren txisteak kontatu. Terrerezko pelikulak ikustera ere joan gaitezke, beldur hori sozializatuta dagoelako. Beldur horretaz hitz egiteak gure ikara askatu egiten du. Aldi berean, ikaratuta bizi ez den gizakia ez da eramangarria. Ondorioz, heriotzari buruz sortu den ideologia izua da eta mendebaldeko kulturean, dudarik gabe, kristautasunak bi zutabe eduki ditu. Hamar manamenduetatik bi. Zertan mendera zitzaketen gizaki guztiak? Lapurretan ez, denek ez baitute lapurtzen; erailketan ere ez, ezta aita-ama blasfematzen ere. Baina, badira bi guztiongan daudenak: heriotza eta sexua: denok daukagu bizitzeko grina eta denok daukagu hiltzeko beldurra. Elizak, gizaki guztiak inarosten gaituen beldurra potentziatzen du eta badirudi gizakiaren inbidia, Jainkoa bezala hilezko izatea dela. Bizitzak baino gehiago, hil eta geroko kastigu betierekoak izutzen gaitu. Eternitatea, beraz, ez da salbazioa, kondena totala baizik. Hori da, nolabait, ikara, beldurra eta eragindako izuaren artean egindako diferentzia.

Liburuan asko landu ez badut ere, gaiak badu beste ifrentzu bat: Jainkorik ez omen dagoenez, ez dugu zertan bere zigorrekin beldurturik baina orain ere behar da gizaki beldurtua eta, dudarik gabe, bada halakorik. Gizartea beldurtu egin behar da eta estatuak hartzen ditu horretarako baliabideak. Heriotza hartu beharrean, gaixotasuna hartzen du eta badirudi heriotza orain ez dela geurezkoa eta asko izutzen gara horrekin. Gaixotasuna, une honetan jendea beldurtzeko dagoen modua dela iruditzen zait: hiltzea gure kulpaz balitz bezala. Eragindako izu horretan, lehen elizak eduki duen paper hori orain estatuek

daukate. Garai batean Jainkoaren eta gizakiaren artean konfesorea bakarrik zegoen bezala, gaur ere gizakia eta estatuaren artean ez dago ezer; gure gizartean denak geurez egoistak garela pentsarazi digute; gizakia gizakiarentzat otso del a eta enpatia garatu orde, antipatia garatu dugu.

“Gizakia gizakiarentzat otso dela pentsarazi digute eta enpatia garatu orde, antipatia garatu dugu”

“Hain erraz bere gertuko historia galtzen duen herri batek, ez dauka ondorioak ateratzeko izpiriturik, ezta iraganari begiratzekorik ere”

Liburua osatzeko antzinako idazleen lanak arakatu dituzu. Bai euskaldunak eta baita atzerritarrak ere. Iraganeko testu horiek ekartzea zer nolako lana izan da?

Filologia ikasten hasi eta testu zaharrak irakurtzen genituenean, inon ez zen esaten idazlea non zertaz ari zen hizketan: draukut, dotsut. nekusat ... , aditz formek hartzen zuten garrantzia baina idazleek zer esan zuten kontuan hartu gabe irakurtzen genituen. Asko pentsarazten zidan horrek, euskaldun askorentzat hizkuntzak balio enblematikoa duela konturatu nintzen, esaten denak ez duela gehiegi axola. Oso irakurlea izan naiz beti eta nahiz eta nire iritzikoa ez izan, beti interesatu zait zer idatzi duten. Asko irakurri ditut euskal testu zaharrak eta katekismoetan ere oso gauza politak topatu ditut. Askotan, euskal kulturari buruz hitz egiten denean, beste kulturetan baino atzeratuago geundela esaten da. Baina beste kulturetan ere, euskarazkoak bezalakoxeak ziren antzinako testuak. Gizarte bateko soziologia saihestuta, artea zentzugabe geratzen da, esanahirik gabe, zentzu literalean. Liburu honetara apropos ekarri ditut testu zati horiek, hor neuzkan eta ez naiz aritu bilaketa berezirik egiten. Nire errebindikazioa egin nahi izan dut: gustatu edo ez eta erabili edo ez, badaukagu historia bat eta ezagutu egin behar dugu, besterik gabe. Alde horretatik, bere jarrera protestantea zelako, Leizarragari aukera gehiago eskaini diot edo, era beréan, judutarrak edo musulmanak ere sartu ditut, gure tradizioa direlako. Horiekin batera, nahiz eta kontatu ez, ipuinak ere ekarri ditut. jendeari zer ego n zen gogorarazteko. Egun daukadan sentsazioa, gure garaian batzuek egin genuen auto-ikasketa hori zeharo desagertuta dagoela da eta jendeak ez dakiela izan zenik ere. San Inazio Loiolakoari San kenduko bagenio, Inazio Loiolakoa esan eta bakarren batek harri-jasotzailea edo bertsolaria izango zela pentsa dezake. Hain erraz bere gertuko historia galtzen duen herri batek, ez daukala ondorioak ateratzeko izpiriturik eta ezta iraganari begiratzekorik ere, bizitzan pasatzeko izpiritua baizik. Ez dut ezer kultistatik egin nahi izan, baina nahi duenak hortik tira eta gure jendeak nola pentsatzen zuen erakutsi nahi dut, euskaraz idazten zuenean eta gaztelaraz idazten zuenean. Estimatu edo ez estimatu, badago tradizio bat eta badago gurea den kultura bol. Matxista dela? Matxista izango da baina, jakin dezagun zergatik den matxista.

Gure aurrekoek esandakoekin eta arakatutako testuekin ondorengoekin jarraitu nahi duzun elkarrizketa abiatu duzu. Egungoek zein jarrera izan dute elkarrizketa horretan?

Egungo pertsonak ere parte hartzea gustatuko litzaidake eta gauzarik politena ez litzateke liburu ona edo txarra de esatea, batzuei gure bizimoduaren inguruko galderak sortzea baizik: gure bizimodua ate den litekeenik onena edo beste pentsamendu mota bat ez ate litzatekeen hobe izango. Ez ate ginatekeen gutxiago medikatuko beste bizimodu bat edukiko bagenu. Jendeak, gauzak geldiago pentsatuz eta geldiago beste batzuekin bizi hobeto bizi gaitzkeela konturatzea gustatuko litzaidake, nahiz eta hori utopia den. *Ni-tik gura*-ka jauzia garrantzitsua dela uste dut. Antinazionalismo handia dagoenez, *Gora gu eta gutarrak* esatea bekatua da ia. Baina besteak ez dira horregatik okerrago; nik nire lagunartea behar dut bizitzeko eta nire lagunarte hori maite dut. Nire familia eta herria maite ditut eta harro nago. Batekin ez daukat ezer berezirik baina, kontra ere ez. *Ni-ni-ni* bizi denak mundu guztia dauka kontra. Guk badaukagu bilgune bat, zerbaitek biltzen gaitu; gure etxeak, gure lagunarteak, gutasunak, gure guneak batzen gaitu. Bakar-bakarrik bizi den a bakar-bakarrik hiltzen da eta bere penak kontatzeko ere dirua pagatu behar dio psikologoari eta bestela multa bat.

Liburua ez da irakurterraza, oso lan sakona da. Edozein irakurleri zuzendua?

Lineala ez delako ez da agian erraza baina, aldi berean, liburu erraza egiten saiatu naiz atal laburrak eginez. Zatika irakurtzeko liburua dela uste dut eta atal bat irakurtzeko nahikoa da irakurraldi bat. Zati bakoitzak, nire iritzian, badauka nortasun propioa eta zutabe edo iritzi artikulua luzeak balira bezala irakur daiteke. Seme-alabek, ilobek edo lagunek liburua irakurtzea gustatuko litzaidake eta ondorioz, irakurketa errazteko moduan dago idatzita. Atal bat geldi irakurri eta atal horrek irakurlea harrapatzea lortu nahi nuke eta gero beste atal botera jotzea. Ez du hiztegi zailik, baina beteok dira esaldiak. Liburua irakurtzeko den boro behar da eta pentsatzeko denbora eskatzen du Gure gizartean, pentsatzeko denborarik eskatzen ez duen irakurketok du lehentasuna. Hori eskubira, bukaerara doan pentsamendua da. Ni espiral forma bilatzen saiatu naiz.

Eta emakume izateak, zein eragin izan du liburua idazterakoan?

Eragin handia dauka, dudarik gabe, erlijio klase baten aurka sentitzen dutan egonezinagatik. Nire bizion beti berdintasuna dagoela pentsatu izan dut eta emakume izateagatik ezberdin trata tu behar ez nindutenik, tratatu nauten arte. Ez da aurreiritzi bat izan, ondorio bat baizik eta, ondorioz, mekanismo kolektibo batzuk topatu ditut. Hitzik gabe gauza asko adierazten duten hainbat emakume topatu dut nire bizian; oso emakume mutuak, oso azkarrak, oso azkarrak, oso begirada inteligentea zutenak eta oso entzule onak. Gizonezkoen artean ere bai baina emakumeen artean halako sena edo tradizioa badagoela sentitu dut, diferentea. Leizarragak esaten zuen bezala, ez dut uste emetasuna gizon edo emakume izatea denik; beste gauza bat da. Transzendentzia kontu honetan ere, hain gizonezkoa iruditzen zait Jainkoa, hain *ni-ni-ni*, non gure sentimendu

hori nik behintzat beste modu batera sentitu dudana eta asko ama egin naizenean. Bai, gerora ikasi dut nik hori, intuizio kaskarreko emakumea izan naiz, halako batean, amatasunarekin, sena piztu zitzaidan arte. Oso arrazionala izan naiz beti, oso esandakoa. Emakumetza halako sena sentitzea izan da niretzat, aditzea. Hizkuntzak maila eta kapa asko dauzka eta adi egon behar da, Hizkuntzak gauza asko erakusten du nire iritziz. Hori dena fantasia da batzuentzat eta ez da zientifikoa. Niretzat ez da fantasia.

(G)izadia kapitulan, izadia hitza dakarkizu Jainkoaren orde...

Mendebaldean izadi garaitzeko kultura behar dela esaten da. Izadia eta kulturaren aurkako teknika eta naturaren artekoa. Izadia eta naturarekin batera gizadia, gizartea dagoela uste dut: Gu. Baina ez dut uste gure baitakoak garenik. Barandiaranek esaten zuen esaldi horren kontzientzia oso garrantzitsua dela uste dut. Ez hain harro baino askoz indartsuago izatera eramaten gaitu. Harrotasuna baten indarra izaten da normalean eta ezin daiteke erori, ez baitu altxatzeko indarrik. Bizkor umilak, berriz, bidelagun asko eta indartsuagoak bilatzen ditu eta erori daiteke, babesa baitu.

Buelta asko eman diot espiralaren irudiari eta karakolari. Guk ere gure nortasuna besteekin integratu behor dugu; naturarekin, kulturarekin ... Ezin dugu esan mendebaldeak ekarri digun kultura guztia txarra denik edo kristautasuna dena txarra denik. Nik ez dut horrelakorik uste. Hala ere, adi egon behar dugu, unibertsitatean edo eskolan gauza bat erakutsi badigute ere, gurekin oso gertu bizi izan direnek beste gauza bat erakutsi digutelako.

Aurrera begira poesiarekin, saiakerarekin ... , zein alorretan jarraituko duzu lanean?

Beste liburu bat hasita daukat, oraingoz Hitz egin izena duena. Azken hilabeteotan utzita eduki badut ere, galderetara baino gehiago adibideetara jotzen dut. Lehen saiakera honetan helburua ez da azalpenak ematea, galderak sortzea baizik eta bigarrenetan, kontzeptuen adibideak jarri eta dotatu egingo ditut. Eman dezagun, askatasuna hitza euskaraz litzetateak erabili zuen aurreneko eta dantza-arina egitea esan nahi zuen. Gero, askatasuna, hizkuntzaren indisolubitatearekin lotuta egon da eta XX. mendean hartu zuen hitzak zentzu politikoa. Ordura arte ez ate zuten euskaldunek askatasun egarrik? Zein kontzeptu erabiltzen zuten? Antzeko adibideak azalduko ditut bigarren liburuan.